

4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI: 10.35774/app2021.02.171
УДК 343.34

Роман Олійничук,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права та процесу і
правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4228-1384>

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО СВІТУ

Розглянуто питання щодо знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу як злочин проти довкілля. Проаналізовано погляди науковців на категорії, які стосуються розслідування такого правопорушення. Обґрунтовано важливість правильного планування дій службових осіб правоохоронних органів для успішного розкриття злочинів проти довкілля, вчинених шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. Ідентифіковано особливості окремих слідчих дій у процесі розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу та зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, злочин, розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, розслідування злочинів проти довкілля, вчинених шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу.

Олійничук Р.

Особенности расследования уничтожения или повреждения объектов растительного мира

Рассмотрено уничтожение или повреждение объектов растительного мира как преступление против окружающей среды. Проанализированы взгляды ученых на категории, которые касаются расследо-

вания данного правонарушения. Обоснована важность правильного планирования действий должностных лиц правоохранительных органов для успешного раскрытия преступлений против окружающей среды, совершенных путем уничтожения или повреждения объектов растительного мира. Идентифицировано особенности отдельных следственных действий при расследовании уничтожения или повреждения объектов растительного мира и сделаны соответствующие авторские выводы.

Ключевые слова: уничтожение или повреждение объектов растительного мира, преступление, расследование уничтожения или повреждение объектов растительного мира, расследование преступлений против окружающей среды, совершенных путем уничтожения или повреждения объектов растительного мира.

Oliynychuk R.

Features of investigation of destruction or damage of vegetables

Destruction or damage of flora is considered a crime against the environment. Researchers' views on the categories related to the investigation of this offense are analyzed. The importance of proper planning of actions of law enforcement officials for the successful detection of crimes against the environment committed by destroying or damaging flora is substantiated. The peculiarities of individual investigative actions in the investigation of the destruction or damage of flora are identified and the relevant author's conclusions are made.

Keywords: destruction or damage of flora, crime, investigation, destruction or damage of flora, investigation of crimes against the environment committed by destruction or damage to flora.

Постановка проблеми. Життя людини тісно пов'язане з навколишньою природою. Життя на Землі було б неможливим, якби не відбувався безперервний процес фотосинтезу в зелених рослинах.

Рослини відіграють велику роль у колообігу речовин у природі завдяки здійсненню складного біохімічного процесу – фотосинтезу. Рослинний світ, або флора, дуже чутливо реагує на зміни екологічних факторів і є чітким показником обсягу антропогенного впливу на природу.

Рослини – найбільш беззахисні перед діяльністю людини, і з огляду на сучасний стан біосфери на сьогоднішні важливе комплексне міжнародне завдання – охороняти їх.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про рослинний світ», рослинний світ – це сукупність усіх видів рослин, а також грибів та утворених ними угруповань на певній території, а об'єкти рослинного світу – це дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку та утворені ними природні угруповання [1].

Відносини у сфері охорони об'єктів рослинного світу становлять об'єкт злочину, передбаченого ст. 245 Кримінального кодексу (КК) України «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» [2], що є одним із кримінальних правопорушень проти довкілля. Тактика та методика розслідування саме таких злочинів в Україні розроблена недостатньо, тому значна кількість цих злочинів все ще нерозкрита, а особи, які їх вчинили, успішно уникають покарання.

Водночас практика досудового розслідування свідчить про наявність певних проблем, а деколи й допущення помилок у процесі розслідування злочину, передбаченого ст. 245 КК України. Удосконалення та реальних змін потребує також законодавство, що регулює процес досудового розслідування цього тяжкого та небезпечного злочину. Саме це свідчить про актуальність дослідження, яке пов'язане із виявленням особливостей розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу з метою їхнього врахування у правоохоронній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні аспекти розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу розглядалися у працях українських вчених, зокрема Ю. А. Турлової, О. В. Синчука, В. В. Лаврищева, О. В. Ринкової та інших.

Наукова робота Ю. А. Турлової присвячена факторам латентності екологічної злочинності [3]. О. В. Синчук розглянув типові версії в методиці розслідування підпалів [4]. У своєму науковому дослідженні В. В. Лаврищев приділив увагу особливостям розслідування екологічних злочинів [5]. О. В. Ринкова у своїй праці обстоює необхідність комплексного підходу до використання спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень під час розслідування екологічних злочинів [6].

Однак, незважаючи на значні наукові здобутки у цьому напрямі, багато аспектів цієї проблематики, зокрема питання розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, все ще малодосліджені та спірні, особливо щодо їхнього практичного застосування.

У зв'язку з цим **мета дослідження** – виявити особливості розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, щоб врахувати їх у правоохоронній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стаття 13 Конституції України вказує на те, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [7].

Конституція України у ст. 16 («Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави») передбачає захист екологічної безпеки.

Відповідно до ст. 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Також щодо досліджуваного питання є актуальною ст. 66 Конституції України, в якій зазначається, що кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки.

Вдале та результативне розкриття злочинів проти довкілля, вчинених шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, дуже часто залежить від правильного планування дій службових осіб правоохоронних органів на початковому етапі розслідування. Оскільки оперативні та кваліфіковані дії саме на цьому етапі дають можливість встановити наявність наслідків злочинних порушень і зафіксувати сліди злочину. Однак для повного, всебічного й об'єктивного розслідування такого злочину необхідно встановити важливі обставини шляхом провадження різних слідчих дій, а також тактичних операцій.

З-поміж ключових слідчих дій для збирання доказів під час розкриття злочинів проти довкілля, вчинених шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, є огляд місця події, що обумовлено складністю зберігання протягом тривалого часу обстановки місця події, а отже, доказової бази у незмінному вигляді в можливих швидко змінюваних погодних та виробничих умовах. Оперативний та невідкладно проведений огляд місця події дозволяє не тільки виявити та зафіксувати матеріальні сліди злочину проти довкілля, що вчинено шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, а й усвідомити обстановку правопорушення, механізм і масштаб негативних наслідків. Криміналістично значима інформація, отримана під час негайно проведеного огляду, надзвичайно важлива та необхідна і її можна використати для висування слідчих та експертних версій, призначення різних видів судових експертиз, а також для правильної оцінки показань потерпілого, свідка, підозрюваного та обвинувачуваного.

На думку науковців, до особливостей місця події по кримінальних провадженнях про злочини проти довкілля варто віднести: множинність об'єктів огляду й видів забруднювальних речовин, значні розміри забруднених територій, різноманітність негативних наслідків вчиненого злочину [3–6].

З огляду на специфічні особливості розслідування злочинів проти довкілля, вчинених шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, необхідно застосовувати спеціальні знання з різних наукових галузей, оскільки коло об'єктів дослідження у зазначених справах дуже широке. Тому в процесі розслідування такого виду злочину виникає необхідність призначення різних видів експертиз, завдяки яким можна отримати відповіді на конкретні питання, якими цікавляться службові особи правоохоронних органів та під час досудового розслідування кримінальних проваджень такої категорії.

Експертизу проводить експерт за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, потрібні спеціальні знання (ст. ст. 242–245 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України)) [8].

Слід погодитися із думкою деяких науковців, що під час розслідування кримінальних проваджень цього виду злочинів саме судова експертиза є найбільш ефективним засобом виконання слідчих завдань у справах про злочини проти довкілля загалом та знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу зокрема, за умови неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства щодо призначення та проведення цієї слідчої дії. Експертизу у справах про знищення або пошкодження об'єктів

рослинного світу доцільно призначати тільки тоді, коли в цьому є дійсна необхідність, коли без відповіді експерта на певні питання неможливо встановити істину в справі. До типових експертиз, які призначаються в ході розслідування злочинів проти довкілля, що вчинені шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, належать такі: судово-хімічна, токсикологічна, радіологічна, технічна, технологічна, будівельно-технічна, агротехнічна, лісотехнічна, зоотехнічна, гідрометеорологічна, судово-медична, медико-санітарна, судово-ветеринарна та екологічна експертизи [3–6].

Серед вищезазначених видів судових експертиз центральне місце займає судово-екологічна експертиза, адже є комплексним дослідженням, що здійснюється спеціалістами у галузі екології разом з медиками, експертами-біологами, зоотехніками, ветеринарами, хіміками, гідрологами, агротехніками, інженерами з очисних споруд, технологами виробництв, пов'язаних із шкідливими відходами, тощо.

У процесі розслідування такого злочину велике значення має огляд документів щодо правил охорони навколишнього середовища, для чого необхідно знати їхню номенклатуру. Ці джерела доказів можуть бути оглянуті за місцем їхнього знаходження. У випадку, коли необхідно ретельно їх вивчити та співставити дані, що в них містяться, вони мають бути вилучені шляхом виїмки.

Також під час розслідування злочинів проти довкілля, вчинених шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, важливе значення має допит, проведений тактично правильно. Незалежно від особи, яку допитують, ця слідча дія має бути спрямована на встановлення факту знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, причин та обставин такого забруднення, його наслідків, осіб, які відповідають за дотримання правил охорони довкілля, ступеня їхньої вини, можливості відвернути забруднення та його наслідки, а також щодо конкретних способів вчинення цього злочину. Особливу увагу потрібно приділити допиту, якщо знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу вчинялося вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом, а також коли ці дії спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки.

У ході заключної стадії розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу доцільно здійснювати важливі тактичні операції задля встановлення обставин, що мають важливе значення для кримінальних проваджень цієї категорії. До них належать: з'ясування функцій службових осіб і технічного персоналу, причинних зв'язків між їхньою діяльністю і наслідками, що настали; визначення фізичної, матеріальної та моральної шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу; встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню такого злочину.

Висновки. У результаті проведених досліджень можна зробити висновок про характерні особливості розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. По-перше, для такого виду злочинних посягань на довкілля притаманний високий рівень латентності, а це зумовлює необхідність застосування специфічних тактик і методик для їхнього оперативного розслідування. По-друге, надзвичайно важливим елементом розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу є проведення відповідної судової експертизи, що є найбільш ефективним засобом виконання слідчих завдань у кримінальних провадженнях про злочини, що пов'язані із знищенням або пошкодженням об'єктів рослинного світу, за умов неухильного дотримання вимог кримінального процесуального законодавства щодо призначення та проведення цієї слідчої дії. По-третє, дослідження документів, пов'язаних із відповідним кримінальним провадженням, вивчення та співставлення їхніх даних дає змогу сформулювати достатню доказову базу. По-четверте, тактично правильно проведений допит осіб, причетних до справи, дає можливість з'ясувати весь спектр причин та обставин заподіяного знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, його наслідки, осіб, які відповідають за дотримання правил охорони довкілля, ступеня вини кожної з них, можливості відвернення такого знищення або пошкодження та його наслідків.

Список використаних джерел

1. Про рослинний світ: Закон України від 9 квітня 1999 року № 591-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> (дата звернення: 25.05.2021).
2. Кримінальний кодекс України: станом на 03.06.2020 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> (дата звернення: 04.06.2020).
3. Турлова Ю. А. Фактори латентності екологічної злочинності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. №2. С. 95–102.
4. Синчук О. В. Типові версії в методиці розслідування підпалів. *Наукові дослідження. Сер. Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Випуск 30. С. 116–120.

5. Лаврищев В. В. Особливості розслідування екологічних злочинів. *Актуальні проблеми сучасного розвитку міжнародного морського, транспортного та екологічного права*. 2010. С. 113–119.
6. Ринкова О. В. Необхідність комплексного підходу до використання спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень під час розслідування екологічних злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2010. № 2 (14). С. 81–87.
7. Конституція України: станом на 21.02. 2019 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 04.06.2020).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.09.2020).

References

1. Zakon Ukrainy «Pro roslynnyy svit» [The Law of Ukraine «About the plant world»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> [in Ukrainian].
2. Kryminalnyy kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14> [in Ukrainian].
3. Turlova, Yu. A. (2016). Faktory latentnosti ekolohichnoyi zlochynnosti [Factors of latency of ecological crime]. *Visnyk Zaporizkoho natsional'noho universytetu – Bulletin of Zaporizhia National University*, 2, 95-102 [in Ukrainian].
4. Synchuk, O. V. (2015). Typovi versiyi v metodytsi rozsliduvannya pidpaliv [Typical versions in the method of arson investigation]. *Naukovi doslidzhennya. Ser. Pytannya borotby zi zlochynnistyu – Scientific research. Ser. Issues of combating crime*, 30, 116-120 [in Ukrainian].
5. Lavryshchev, V. V. (2010). Osoblyvosti rozsliduvannya ekolohichnykh zlochyniv [Features of investigation of ecological crimes]. *Aktualni problemy suchasnoho rozvytku mizhnarodnoho morskoho, transportnoho ta ekolohichnoho prava – Current issues of modern development of international maritime, transport and environmental law*, 113-119 [in Ukrainian].
6. Rynkova, O. V. (2010). Neobkhdnist kompleksnoho pidkhodu do vykorystannya spetsial'nykh znan ta provedennya sudovo-ekspertnykh doslidzen' pid chas rozsliduvannya ekolohichnykh zlochyniv [The need for a comprehensive approach to the use of special knowledge and forensic research in the investigation of environmental crimes]. *Kryminalistychnyy visnyk – Forensic Bulletin*, 2 (14), 81-87 [in Ukrainian].
7. *Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]*. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> [in Ukrainian].
8. Kryminalnyy protsesualnyy kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.05.2021.